

2) What do you mean by lyrical
 Write a critical note on the growth and development
 of fable literature in Sanskrit. (2007, 09)

সংস্কৃত সাহিত্যে উদ্ভূত ও বিকসিত অ্যালোচনা কর?

অর্থ

সংস্কৃত নীতিমূলক সংস্কৃত বা কথ্য সাহিত্যে সংস্কৃত অর্থাৎ কথক
 রচনা কর? (fable literature)

অর্থ সংস্কৃত সাহিত্যে কিতামূলক এবং নীতিমূলক কাব্যসাহিত্যে
 সূত্র নিৰ্মাণ কর?

সিদ্ধি/উদ্ভূত:- মানুষের মন ভোগ্যের আশ্রয় চিরকাল। তাই ভোগ্য
 চায় মন কলিক কলমের সূত্র অলঙ্কারে সৌন্দর্য্য। এই রমণীয়
 মন কথার এক অমূল্য হেতু মথিতে আছে। সংস্কৃত সাহিত্যে
 কবিতা, কাব্য, আশ্রয়, উপনিষদ, বাঙ্গাল, ইত্যাদি, সূত্র, সূত্র,

- ১) বোধ ও ইন্দ্র প্রভৃ সূত্র সূত্র বহু সংস্কৃত সূত্র মাত্রে
 মনোমুগ্ধকারী মূলতঃ কিতামূলক নীতিমূলক কথ্য
 ২) অন্যদের অর্থ মাত্রে অর্থাৎ কিতামূলক উদ্ভূত, সাহিত্যে
 সূত্র কিতামূলক সংস্কৃত মন সাহিত্যে উদ্ভূত হইবে।

A.B. Keith সংস্কৃত মন সাহিত্যে fable
 এবং ^{কিতামূলক} মন এবং fairy tale এবং ^{সুন্দর} মন
 অর্থ মন বসতি মন - এই দুই মনোমুগ্ধকারী
 fable এর চরিত্র মনোমুগ্ধকারী, যাও আশ্রয়িত হইবে মন
 তথ্য। এর আশ্রয় নীতিমূলক দিক আছে। fairy tale
 মন মানুষের মন কথ্য। ^{কিতামূলক} সাহিত্যে ইন্দ্র কথ্য - এর
 আশ্রয় উদ্ভূত। চরিত্র ও উদ্ভূত মনোমুগ্ধকারী
 এবং মানুষ মনোমুগ্ধকারী মন সাহিত্যে চরিত্র মন
 কথ্য।

সংস্কৃত মন (Fairy tale)

সংস্কৃত মন সাহিত্যে সংস্কৃত মন সাহিত্যে সংস্কৃত মন সাহিত্যে
 সংস্কৃত মন সাহিত্যে 'সংস্কৃত মন' এর চরিত্র মন কিতামূলক,
 অর্থ মন মনোমুগ্ধকারী অর্থ মনোমুগ্ধকারী মন সাহিত্যে
 মনোমুগ্ধকারী মনোমুগ্ধকারী মনোমুগ্ধকারী মন সাহিত্যে
 মনোমুগ্ধকারী মনোমুগ্ধকারী মনোমুগ্ধকারী মন সাহিত্যে
 মনোমুগ্ধকারী মনোমুগ্ধকারী মনোমুগ্ধকারী মন সাহিত্যে
 মনোমুগ্ধকারী মনোমুগ্ধকারী মনোমুগ্ধকারী মন সাহিত্যে

মূল সূত্রটি ৫টি তন্ত্রে বিভক্ত - ১) মিত্রবেদ ২) মিত্রজ্ঞান

୧) କାବ୍ୟୋତ୍ପତ୍ତି ୧) ମହାବ୍ରଜାଳ ଏବଂ ୨) ଅମରୀକ୍ଷିତକାବ୍ୟ ।

- ① କ୍ଷିପ୍ରମାତ୍ର ନାମକ ତତ୍ତ୍ୱେ ଆତ୍ମ 22 ଟି ବ୍ୟାକରଣ ମନା। ଏହାମାନେ ସମ୍ପାଦିତ ହିନ୍ଦି ଉପାଧିକାରୀ ସମ୍ପର୍କେ ହିନ୍ଦି, କାବ୍ୟର ମୁଖ୍ୟ ଓ କ୍ଷେତ୍ରର ମହାନାମକ, କାବ୍ୟର ମୁଖ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ସମ୍ପର୍କେ ଅଧିକ ଅଲମ୍ବନ କରିଥାଏ।
- ② କ୍ଷିପ୍ରମାତ୍ର ନାମକ ଦ୍ୱିତୀୟ ତତ୍ତ୍ୱେ ୫ ଟି ମନାମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି।
- ③ କାବ୍ୟୋତ୍ପତ୍ତି ନାମକ ତୃତୀୟ ତତ୍ତ୍ୱେ ୫ ଟି ଆଦି ଓ ତିନି ଅଲମ୍ବନ ରହିଛି। ତାହା ଅର୍ଥ ତତ୍ତ୍ୱଟି ମନି-କ୍ଷିପ୍ର ନାମକେ ଅଛି।
- ④ ମହାବ୍ରଜାଳ ନାମକ ଚତୁର୍ଥ ତତ୍ତ୍ୱେ ୨୫ ଟି ମନାମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି।
- ⑤ ଅମରୀକ୍ଷିତକାବ୍ୟ ନାମକ ପଞ୍ଚମ ତତ୍ତ୍ୱେ ୧୩ ମନାମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି। ନୀତିସିଦ୍ଧା, ବାସ୍ତବୀତ୍ୱର ସମ୍ପର୍କେ ଏହାଙ୍କର ସମ୍ପର୍କେ ଅଧିକ ମନାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମାରିବଳ୍ୟର ନିମ୍ନ ମହତ୍ତ୍ୱ ରହିଛି।

ii) ସିତୋମଳେକ = ସିତୋମଳେକ ଏବଂ ବ୍ୟାପିତ ହିନ୍ଦିର ନାଟ୍ୟମାନ କାର୍ଯ୍ୟ। ମହତ୍ତ୍ୱରେ 2୦ ଟି ମନା ଓ ୧୧ ଟି ନୂତନ ମନା ନିମ୍ନ ସିତୋମଳେକ ଅଧିକ ରହିଥିବାରୁ। - ସିତୋମଳେକ ୫ ଟି ଅର୍ଥରେ ଚିତ୍ର - କ୍ଷିପ୍ରମାତ୍ର, ସୁସଂସ୍କୃତ, ତିନି ଏବଂ ଅଧିକ। ଅତି ସମ୍ପର୍କେ ଖୁବ୍ ଓ ତାହା ବାସ୍ତବୀତ୍ୱର ମାତ୍ର ଲୋକର କଥୋପକଥନ ଅର୍ଥର ଏକାଧିକ ଲେଖକ। କଥା ହିନ୍ଦି ବ୍ୟାକରଣର ନୀତିକିରୀ ନାମକ ଏହା ଅଧିକାରୀ ଅର୍ଥ ପ୍ରଣାମ - "କଥାମୂଳେ ବ୍ୟାକରଣର ନୀତିକିରୀ କଥାତ୍" *

iii) କୁଳ୍ୟାଦିକଥା = ଏବଂ ବ୍ୟାପିତ ହିନ୍ଦିର ଚିନ୍ତାମାନିତ୍ୱ । ଚିନ୍ତାକାରୀ ବାସ୍ତବୀ କାହାଣୀ, ମେଧାମାନଙ୍କର ଦୂର ଓ ଆଜି ବିଦେଶେ ଯାଜକାଳୀନ ଏବଂ ମଧ୍ୟରେ ଏହାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଧାରାରେ ଲେଖକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିବାରୁ ଏକାଧିକ କୁଳ୍ୟାଦି ୧୦ ଟି ଏବଂ ୧୦ ଟି ମନା ମନା, ତାହା ମହତ୍ତ୍ୱରେ ଏବଂ କୁଳ୍ୟାଦିକଥା, ଚିନ୍ତାମାନଙ୍କ ମନା ଏବଂ ଧାରାରେ ମାରିତ ହିନ୍ଦି ଭିତ୍ତି ।

ମାତୃମାନଙ୍କ ମନା (fable)

iv) ପୁସ୍ତକାଳ = 'ପୁସ୍ତକାଳ' ଏବଂ ବ୍ୟାପିତ ହିନ୍ଦିର ମୁନୀତ୍ୱ । ହିନ୍ଦିର ମହତ୍ତ୍ୱରେ ଏହାଙ୍କର ସୁବିକାଳ ମନା ଏବଂ ରଚନା କରେ। ଏହାଙ୍କର ସୂଚନା କୁଳ୍ୟାଦିକଥା ମୁନୀତ୍ୱର ରଚନା ଏବଂ ମହତ୍ତ୍ୱରେ କାବ୍ୟ ଏବଂ ହିନ୍ଦି, ଏବଂ ଆହାର-ନିଦ୍ରା ହିନ୍ଦିର ମହତ୍ତ୍ୱରେ ଏହା ଏବଂ ମନା କରେ। ଅଧିକ ଏହା ବିଦ୍ୟତ୍ । ତାହା 'ପୁସ୍ତକାଳ' ମନା ନିମ୍ନ ମହତ୍ତ୍ୱରେ କାହାଣୀ କାହିଁ ଲେଖକ ରଚନା କରେ 'ପୁସ୍ତକାଳମହତ୍ତ୍ୱ'। ଏହି ମାତ୍ର ୧୦୦୦ ଟି କାବ୍ୟ ଆତ୍ମ । ତାହାଙ୍କ କାହିଁ ପୁସ୍ତକାଳୀ ରଚନା କରେ 'ପୁସ୍ତକାଳ - କାହାଣୀମହତ୍ତ୍ୱ'। ୨୬ ଟି ମନା ଏବଂ ୫୫୦୦ ଟି କାବ୍ୟ ନିମ୍ନ ଉପଲବ୍ଧମାନ ଏହି ଅଧିକ ଅଲମ୍ବନ । ଏହାର କାହାଣୀ

ଅନୁକ୍ରମେଣ
କଚି ହୋଇଥିବା ବାକ୍ୟ କେବଳ ମାତ୍ରରେ ଯଥା ସୁବିଧାରେ 'କଥାମାତ୍ରିକାମୟ',
ପ୍ରକୃତି, ଲେଖକୀ ବାକ୍ୟ ବାକ୍ୟ 'ବୃତ୍ତକାମୟ' ଅନୁକ୍ରମେଣ ମାତ୍ରରେ
ହେଉ 'କଥାମାତ୍ରିକାମୟ', ତାହା 22 ଅକ୍ଷର ଲେଖାରେ ୧୦୦ ଟି କାହିନୀ
ଥାଏ। (D.K. Das Book page - 188)

(V) ତେଜନମୟତାବିକାଶିତା:- ଏହା ରଚୟିତା ହେଲେ କ୍ଷିପ୍ରତାମୟ, ଉଚ୍ଚ
ବିକ୍ରମାଦିତର ନିକଟ ଏକ ତେଜନ କର୍ତ୍ତୃକ ବିଷୟ 20 ଟି ଅକ୍ଷର
ଅକ୍ଷର ପ୍ରତି। ଏହା ଅକ୍ଷରରେ ନିଆଯାଏ।

(VI) ସିଂହାସନସାହିତ୍ୟ ^{ବିଷୟବସ୍ତୁ} କିମ୍ପା:- ୩୨ ଟି ମୁହୂଳ ମାତ୍ରିକ ବିକ୍ରମାଦିତର
ସିଂହାସନ ଅକ୍ଷର ହେଉଥିବା ବାକ୍ୟ ହେଲେ ଏ ୩୨ ଟି ମୁହୂଳ
ବିକ୍ରମାଦିତର ମୁନାବଳୀ ବିଷୟ ୩୨ ଟି ଅକ୍ଷର ଲେଖାଯାଏ। ପ୍ରକୃତି
ରଚୟିତା ହେଉଥାଏ। ପ୍ରକୃତି ହେଉଥିବା ହେଲେ ନୀତିକ୍ଳୋଚର ଉତ୍ତମ
ନୀତିକାମୟକ।

(VII) ପୁରୁଷମଣିଷା:- ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ କଥାକୀର କେବଳେ ବିଦ୍ୟାମାତ୍ରି
୫୫ ଟି ଅକ୍ଷର ନିମ୍ନେ ପ୍ରକୃତି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ। ମନମୁକ୍ତିରେ ଲେଖାଗିତ
ନୀତିକାମୟ, କେବଳିକ ମୁକ୍ତସେବ ମୁନାବଳୀ ପ୍ରକାର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ
କେବଳିକ ଉପରେ ଉତ୍ତମର ଲେଖକାହିନୀ ଗର୍ଭିତ ହୋଇଥାଏ।

(IX) ଦୋହପ୍ରବନ୍ଧ:- ଦୋହପ୍ରବନ୍ଧର ରଚୟିତା ହେଲେ ବହୁଳ ଯେ।
ହେଉକ୍ଷ କଥାକୀରେ ପ୍ରକୃତି ବାକ୍ୟ କେବଳ। ଅକ୍ଷର କାହିନୀମୁକ୍ତି
ହେଉଥିବା ହେଉ। ସିଂହାସନ ଦୋହର କୀର୍ତ୍ତିକାହିନୀ ଏହି ପ୍ରକାର
ବିଷୟକେ।

ଓମକାର ପ୍ରକୃତମାନି ଦୁଇଟି ଆକାର କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନେ
ଅନୁକ୍ରମେଣ ମନମାତ୍ରିକର ଆକାରରେ ମନୁଦି କରାଯାଏ। ଏହି
ପ୍ରକାର କ୍ଷିପ୍ରତାମୟ ବାକ୍ୟ 'କଥାମୟ', ବର୍ଷମାନ ସୂଚି ବାକ୍ୟ
'କଥାକୋଷ', କ୍ଷୀର ବାକ୍ୟ 'କଥାକୋଷ', ବାକ୍ୟକୋଷର ମୁକ୍ତି
'ପ୍ରବନ୍ଧକୋଷ', ଖରବୁଲେର 'ପ୍ରବନ୍ଧକ୍ଷିପ୍ରତାମୟ' ପ୍ରକୃତି ମନମ ମନୁ
ଓମକାରମୟ।

ଓମକାର:- ଅନୁକ୍ରମେଣ ମନମାତ୍ରିକର ମନମୁକ୍ତି ହୋଇଥିବା
ଅକ୍ଷରମାନି ଓ ମାତ୍ରମାନି ହେଉଥିବା। ଏହି ହେଉଥିବା ମନ
ଉପରେ ଅକ୍ଷର ମନ ଚଳିତେ ମନ ହେଉ। ମନମୁକ୍ତିର ମନୁ
ମୁନାବଳୀ ଆକାର ଓ କଥାକୋଷର କିମ୍ପାରେ ହୋଇଥାଏ ହିନ୍ଦୀର
ଆକାର। ଏହାକାର ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଆକାରରେ ଓ ଅକ୍ଷରମାନି
ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ହେଉ ନୀତିକ୍ଳୋଚ। ଏହି ମନମୁକ୍ତି ହେଉକ୍ଷ କାହିନୀ

